
La pràctica musical a l'ESO. El cas de cinc escoles concertades de Barcelona

Musical practice in compulsory secondary school. The case of five charter schools in Barcelona

Marc Miralles Garre

Estudiant de pedagogia de l'Escola Superior d'Estudis Musicals de Catalunya.

A/e: marc.miga@gmail.com

Data de recepció de l'article: 13 de febrer de 2019

Data d'acceptació de l'article: 20 de maig de 2019

DOI: 10.2436/20.3007.01.133

Resum

La música resideix en tot ésser humà de la mateixa manera com ho fa el llenguatge. Són els gens i les condicions ambientals les que influeixen en aquesta capacitat. En la nostra societat, l'ensenyament artístic està regulat en les escoles segons el currículum i les competències bàsiques del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya. L'objectiu plantejat encara el com es duu a terme la pràctica instrumental en la matèria de música a l'ESO i contrasta aquesta pràctica amb la llei d'educació. En la metodologia es van triar cinc escoles com a mostra i representació de Barcelona, i es van dur a terme entrevistes amb el professorat a càrrec de l'assignatura. Com a resultat, es compara la realitat a les aules amb el que dicta la llei. S'evidencien diverses discrepàncies en la formació del professorat, en els recursos materials necessaris com ara instruments musicals i altres suports, en el tractament metodològic dels objectius i continguts, en les oportunitats que genera aquesta art i en la importància cultural que se li dona en el nostre país.

Paraules clau

Pràctica instrumental, música en l'ESO, currículum i competències bàsiques de música, formació del professorat, instruments musicals.

Abstract

Music belongs to the human condition just as language does, and genetics and environmental conditions influence these capacities. In Catalan society, artistic education is regulated in schools according to the curriculum and the basic

competences set out by the Education Department of the Government of Catalonia. The aim of our project is to focus on how instrumental practice is carried out in the subject of music in compulsory secondary school, contrasting this practice with the guidelines set out in the education law. Five schools were chosen as a representative sample for Barcelona, and interviews were carried out with the teaching staff in charge of the subject. This research shows that both classroom methods and routines follow what the law dictates. It should also be mentioned that several discrepancies were found in teacher training, in the necessary material resources (such as musical instruments and other supports), in the methodological treatment of objectives and contents, in the opportunities generated by this art, and in the cultural importance given to it in our country.

Keywords

Instrumental practice, music in compulsory secondary school, music competences, teacher training, musical instruments.

Introducció

La música apareix d'una manera tan natural com el llenguatge (Dalla Bella, Giguère i Peretz, 2007). Són els gens i les condicions ambientals les que ens influeixen en aquesta capacitat, que és una funció biològica i resident en la naturalesa de l'ésser humà (Wallin, Merker i Brown, 2000). En la majoria de nosaltres la música suposa diversió, un moment agradable, una experiència emocionant, un sentiment, acompanyament; però és molt més que això. L'aprenentatge de la música ajuda a millorar les capacitats globals de l'individu pel fet que «afecta les estructures cognitives, motores i afectives, que incrementen les seves capacitats, i ajuda a integrar la percepció de si mateix i amb altres persones, permetent una col·laboració enriquidora perquè és cultural i artística» (Bermell i Alonso, 2014, p. 99).

El document que correspon a les competències bàsiques de l'àmbit artístic per a l'educació secundària obligatòria, descriu la competència 3 d'interpretar música de forma individual i col·lectiva utilitzant la veu, els instruments, el cos i les eines tecnològiques (Departament d'Ensenyament, 2016, p. 26). En els continguts, pel que fa al conjunt instrumental, destaca la tècnica i cura dels instruments, sincronia, interpretació, gaudi i pràctica d'un repertori variat de música antiga, tradicional, moderna, de Catalunya i d'arreu. I pel que fa a les orientacions metodològiques en els instruments i equipaments, descriu que la condició necessària per fer música en grup és que l'aula disposi d'una dotació d'instruments escolars que permeti que tothom

pugui triar i tocar diversos instruments i combinar-los a mesura que s'aborda un nou repertori.

Pel que hi ha descrit en l'anterior competència bàsica, es planteja: si totes les escoles poden adquirir instruments diversos per als seus alumnes; si saben quins instruments són els més adients, quins recursos materials són els necessaris i com es poden aconseguir; com els alumnes poden ser capaços de tocar en conjunt i els docents d'ensenyar-los; si aquests tenen la formació necessària per fer-ho; si hi ha algun mètode que pugui utilitzar el professorat; com es pot gestionar el recurs temporal tan escàs de les hores lectives de música; si hi ha una bona organització i projectes interessants que relacionin la música amb la pròpia institució...

Totes aquestes inquietuds són les que ens desperten l'interès en aquesta investigació. Pensem que la música és un ensenyament molt complex i amb una metodologia tan lliure que és fàcil perdre's, per això cal replantejar-se bé el mètode que s'utilitza per tal que surtin alumnes de l'escola, sabent fer música i sent petits intèrprets instrumentals.

Així doncs, tenint en compte el que ens aporta el conjunt instrumental i com està descrita la llei d'educació pel que fa a les competències d'aquest àmbit, en aquesta recerca pretenem esbrinar si a les escoles es duu a terme aquest ensenyament i si els alumnes saben fer música i la saben fer en grup. Per abastar aquest estudi, hem agafat algunes escoles de Barcelona, ja que són nombroses i amb models diversos. Algunes d'aquestes escoles practiquen el conjunt instrumental, d'altres no. De raons en trobem moltes, el que ens interessa és saber el com i per què ho fan de determinada manera, i valorar-ho.

Metodologia

Els objectius principals de la recerca eren saber com es duu a terme la pràctica instrumental en la matèria de música a l'ESO i contrastar aquestes pràctiques segons la llei d'educació. La metodologia emprada, d'una banda, es basa en induccions a partir d'observacions i entrevistes, i de l'altra, pretén fer una revisió de les competències artísticomusicals relacionades. És una investigació descriptiva qualitativa i s'expressa de manera narrativa.

L'estudi es va dur a terme entre el novembre del 2018 i finals de gener del 2019. D'entre totes les escoles concertades de Barcelona, es van triar cinc casos amb diversitat de condicions i es va realitzar una entrevista amb cada una de les mestres de música de secundària. Les preguntes es van fer en persona i en les respectives escoles d'on formaven part. Principalment, el focus d'atenció es va dividir en tres seccions. La primera era contextualitzar l'escola; el nombre de línies per curs, la quantitat d'alumnes per classe i la tipologia d'aquests; la distribució de l'assignatura i l'optativa en els quatre anys d'ESO; la formació i trajectòria del docent, i els recursos de l'escola. La segona secció es va centrar en com es duia a terme la classe; l'equivalència entre teoria i pràctica, els instruments emprats en la pràctica, l'afrontament en el conjunt, la subdivisió del grup, mètodes, organització, audicions i espectacles, motivació, etc. I per acabar, es va preguntar l'opinió personal del docent sobre com seria el seu model ideal de classe de música.

Paral·lelament, a través del web d'ensenyament del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya, es van descarregar les publicacions sobre el currículum i les competències bàsiques de l'assignatura de música, per fer una breu revisió i així contrastar-ho amb les respostes de les escoles analitzades.

Els resultats

TAULA 1

Escoles concertades de Barcelona on s'han fet les entrevistes

Escoles	Barri	Nivell socioeconòmic	Línies/curs	Pràctica instrumental	Conjunt instrumental
Escola 1	Sant Antoni	Mitjà	4	Sí (flauta)	No
Escola 2	Dreta de l'Eixample	Mitjà	2	Sí (bateria i percussió)	Sí
Escola 3	Sant Gervasi-Galvany	Alt	3	Sí (instruments Orff i veu)	Sí
Escola 4	Sarrià	Alt	4	No	No
Escola 5	Verdun	Baix	1	Sí (instruments varis i veu)	Sí

FONT: Elaboració pròpia.

Per tal de mostrar una primera visió general de les escoles que s'han pres com a mostra, a la taula 1 es visualitza una comparació entre els diferents centres, per emmarcar aquestes escoles com a representació de Barcelona, en la seva diversitat pel que fa a les escoles concertades.

La primera diferència analitzada se centra en la distribució horària de la matèria. En el currículum està descrit que música es farà al primer curs amb 3 h lectives i al tercer curs amb 1 h lectiva. Al quart curs s'ofereix l'optativa amb 3 h lectives. La realitat és que cada escola adapta aquesta distribució a les seves necessitats. Totes ofereixen música com a assignatura obligatòria dos anys (entre 1r i 3r). Durant aquests dos anys fan 2 h lectives a la setmana. Totes ofereixen l'optativa de música a quart i algunes al curs d'entremig.

Pel que fa a la formació del professorat, és molt divers. Cal destacar que tots els docents entrevistats van ser dones. En l'escola 1 i 4, són graduades en musicologia i amb estudis musicals de grau professional. En l'escola 2 i 5, són graduades en educació primària i amb el grau professional de música. En l'escola 3, és graduada superior de pedagogia musical. S'ha de tenir en compte que el grau professional de música, tot i ser un títol oficial, no està inclòs en els requisits per ser docent a secundària. I un nombre considerable de professors de música han estudiat magisteri amb una formació musical de grau mitjà, com descriuen Botella i Gimeno (2014, p. 168). La musicologia i el grau superior de música són els títols requerits. Cal tenir en compte que el primer se centra en un vessant més teòric, i el segon se centra més en la pràctica d'aquesta art.

Així doncs, l'estil educatiu d'aquests docents ve determinat per la seva formació i per les capacitats i els recursos dels quals disposa. Això fa que cada centre imparteixi les classes d'una manera completament diferent de la resta.

La interpretació instrumental es practica en totes les escoles excepte una. La docent d'aquesta escola creu que no és factible aprendre un instrument trenta alumnes alhora. En l'optativa de 4t curs, els alumnes fan un musical cantant i tocant instruments. Les quatre escoles restants fan instrument.

La primera practica flauta, que és un instrument senzill i fàcil de tocar. En el primer any, la professora ensenya per imitació a la mateixa aula. En el segon any, els alumnes aprenen per imitació a través de vídeos que penja la docent a la plataforma de l'escola, i són avaluats penjant a la mateixa plataforma el vídeo d'ells tocant aquella cançó.

La segona escola divideix el grup en dues parts, mentre uns fan exercicis d'audició a l'ordinador, el grup restant aprèn a tocar la bateria. Hi ha una bateria a l'aula, la professora ensenya l'exercici, i d'un a un, passen a tocar-lo. També fan diverses activitats de percussió corporal. A tercer, ofereixen una optativa de caixó flamenc, i a quart, ofereixen una optativa en la qual segueixen fent bateria, percussió corporal i caixó, llenguatge i cinema.

La tercera escola dedica una de les hores a la setmana a fer instruments Orff. La majoria de peces musicals les fan a l'uníson, i algunes més treballades, les fan a diverses veus. Els alumnes que volen, també canten. Una característica singular d'aquesta escola és que ofereix un itinerari de primària i secundària musical. Aquests alumnes, a l'hora de música, surten de l'aula i treballen la música a part. Per als alumnes que ja toquen instruments i tenen més nivell, la professora els fa partitures adaptades, per seguir la peça del conjunt.

La cinquena escola està formada per alumnes molt inquiets, i la professora gairebé sempre fa classes pràctiques adaptant cançons de l'actualitat, per fer-les cantades i amb els instruments de què disposa a l'aula (un teclat, uns pocs instruments Orff i alguns instruments de percussió).

Com a projecte d'espectacle/audició/concert, l'escola 3 fa actuacions en esdeveniments de l'escola (Nadal, Sant Jordi, final de curs, etc.). I a l'escola 2 i 4, els alumnes de l'optativa de 4t fan una actuació a final de curs.

Finalment, com a recull de les opinions d'aquestes docents, cal destacar que la majoria desitjarien disposar d'instruments Orff i de percussió per a tots els alumnes. També creuen que és un gran avantatge poder desdoblir els alumnes en dos grups per poder treballar més adequadament el conjunt instrumental.

En la revisió del currículum i les competències bàsiques de música, s'han retratat els objectius principals de la matèria relacionats amb la pràctica instrumental, que són aquests:

1. Utilitzar la veu, els instruments i el cos per expressar-se musicalment de forma creativa i personal.
4. Conèixer i aplicar tècniques instrumentals i vocals bàsiques per a la interpretació i la creació musical i per a l'expressió corporal.
5. Participar, de forma responsable i proactiva, en activitats musicals organitzades a l'aula, al centre o a la comunitat educativa afavorint la cooperació i el treball comú.
10. Valorar l'escolta, la pràctica i la creació musicals com a fonts de gaudi, d'enriquiment personal i de coneixement d'un mateix i del món.

(Departament d'Ensenyament, 2015, p. 205)

Pel que fa a les competències bàsiques, en la dimensió de l'expressió, interpretació i creació, les competències relacionades amb la pràctica instrumental són:

- Competència 3. Interpretar música de forma individual i col·lectiva utilitzant la veu, els instruments, el cos i les eines tecnològiques.
- Competència 5. Compondre amb elements dels llenguatges artístics utilitzant eines i tècniques pròpies de cada àmbit.
- Competència 6. Experimentar i/o improvisar amb instruments i tècniques dels llenguatges artístics.

I en la dimensió de societat i cultura, es destaca:

- Competència 9. Gaudir de les experiències i creacions artístiques com a font d'enriquiment personal i social.

(Departament d'Ensenyament, 2016, p. 25-81)

Discussió i conclusions

La primera conclusió que es va extreure demostra que el que es diu a la llei d'educació de la LOE respecte al currículum i les competències bàsiques de música és una cosa i

que la realitat a les aules és molt diferent. D'altra banda, la formació del professorat, majoritàriament, no és la requerida, segurament per la falta de personal amb la necessària formació musical. Això fa que molts docents no tinguin la formació necessària per dur a terme una pràctica instrumental de qualitat. La música és molt complexa i un bon professor de música n'ha de dominar tots els vessants, com el llenguatge musical, l'harmonia, la rítmica, la composició, la interpretació instrumental (vocal, instruments de percussió, melòdics i harmònics), la direcció, la informàtica musical, la història, els audiovisuals..., entre molts d'altres. Quan hi ha manca d'alguna formació d'aquestes, es crea un desequilibri en l'assignatura i el docent inclina la seva tendència d'ensenyar cap a allò que domina, deixant de fer altres continguts requerits.

Així doncs, d'acord amb Fernando López Calatayud i M. Ángeles Bermell Corral (2016), «la formació del professorat de música a Espanya dona per un ampli camp d'investigació, a través del qual es posa de manifest la importància de dotar d'una òptima preparació aquests futurs docents» (p.215). Sobretot, es tracta d'estudis superiors musicals en els quals hi hagi tant qualitat interpretativa com qualitat sobre continguts teòrics i didàctics. Amb el màster o certificat d'aptitud pedagògica (CAP) per ser professor de música a l'ESO, pot no ser suficient, ja que per ser un bon docent i pedagog de l'àmbit, abans cal ser un bon músic.

La gran majoria d'escoles practiquen instruments, però amb força dificultat arriben als requisits que se'ls demana. Primer de tot, com a recurs material és necessari l'adquisició d'instruments a les escoles. De la mateixa manera que no es podria donar classe d'informàtica sense ordinadors, no es pot donar classe de música sense instruments. Així doncs, els centres educatius haurien d'invertir a dotar l'escola dels instruments musicals per dur a terme la matèria de música, ja que la majoria de docents opinen que els cal molt més material.

Per a la tria d'instruments, en tenim de tots colors, però per aconseguir la meta proposada no ens hem de centrar tan sols en un instrument com la flauta, que sí que és un instrument amb grans possibilitats, tal com descriu María Esperanza Jambrina Leal (2009, p. 123), però no s'ha d'oblidar que hi ha molts més instruments, també senzills de tocar i que atrauen molt més els alumnes, com són els instruments Orff i

sobretot els instruments folklòrics, com afirmen Francisco Sosa Godoy i Yeray Rodríguez Montesdeoca (2010, p. 181). Tot i ser una edat complicada, no s'ha de deixar de practicar l'instrument que totes les persones portem a dins, la veu: «Sabem que cantar potencia els coneixements musicals, com el ritme, la pulsació, el sentit de l'harmonia, la melodia, el fraseig, la dinàmica, la respiració, l'educació de l'oïda de forma global, sense deixar-nos de remarcar que a través del cant podem potenciar la memòria, la intel·ligència, la voluntat, el sentit estètic, la creativitat, la comunicació, la sociabilitat...» (Sellés, 2004, p. 8). A més, la pràctica d'aquest art donarà com a fruit la possibilitat que l'alumnat participi en esdeveniments de l'escola, aportant actuacions, espectacles i audicions musicals que enriquiran el centre i les persones que el formen.

Així doncs, la majoria d'escoles entrevistades no tenien aquesta possibilitat per la falta d'aquesta pràctica, cosa que comporta no poder oferir aquest plus que aporta tant als alumnes.

El currículum i les competències bàsiques publicades per l'Administració pública no concorden amb la realitat de les aules. Sembla que no hi ha cap mena de valoració ni control de qualitat sobre l'assignatura, cosa que fa pensar que és una matèria una mica descuidada, ja que se li dona poca importància i manca de continuïtat durant tots els cursos, i és una de les assignatures amb menys hores lectives. En resum, cal un replantejament de com volem que sigui la música al nostre país i si se li dona la importància que mereix.

Bibliografia

- Bermell, M. A. i Alonso, V. (2014). La aportación de las agrupaciones musicales escolares a la sociedad. *Revista Internacional de Ciencias Humanas*, 3(1), 93-101. Recuperat de <https://journals.epistemopolis.org/index.php/humanidades/issue/viewIssue/35/229>
- Botella, A. M. i Gimeno, J. V. (2014). Estudio sobre la actitud del profesorado de música de enseñanza secundaria hacia la audición musical y su tratamiento curricular en los libros de texto. *Revista Fuentes*, 15, 161-186.
- Departament d'Ensenyament (2015). *Educació, currículum, educació secundària obligatòria*: Catalunya: Currículums, 373.5 (467.1). Recuperat de

http://xtec.gencat.cat/web/.content/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/0023/fe124c3b-2632-44ff-ac26-dfe3f8c14b45/curriculum_eso.pdf

— (2016). *Competències bàsiques de l'àmbit artístic: Música: Educació visual i plàstica: Identificació i desplegament a l'educació secundària obligatòria*. Recuperat de <http://ensenyament.gencat.cat/web/.content/home/departament/publicacions/colleccions/competencies-basiques/eso/eso-ambit-artistic.pdf>

Dalla Bella, S., Giguère, J-F. i Peretz, I. (2007). Singing proficiency in the general population. *Journal of The Acoustical Society of America*, 121(2), 1182-1189.

Jambrina, M. E. (2009). La flauta dulce en el currículo de Educación Musical de los Centros de Educación Primaria de la Comunidad Autónoma de Extremadura. *Campo Abierto. Revista de educación*, 28(2), 121-135.

López, F. i Bermell, M. A. (2016). La especialidad de Música del Máster de Profesor de Educación Secundaria: Análisis de los planes de estudio de las universidades españolas ofertantes. *Revista de Investigación en Educación*, 14(2), 205-219. Recuperat de <http://reined.webs.uvigo.es/index.php/reined/article/view/214/226>

Sellés, M. A. (2004). *El cant coral a secundària: Repertori popular, tradicional i modern, basat en peces i autors Catalans*. Recuperat de www.xtec.cat/sgfp/llicencies/200304/memories/840m.pdf

Sosa, F. i Rodríguez, Y. (2010). Análisis de la práctica instrumental en la educación secundaria obligatoria. *El Guiniguada: Revista de Investigaciones y Experiencias en Ciencias de la Educación*, 19, 169-186.

Wallin, N., Merker, B. i Brown, S. (eds.) (2000). *The origins of music*. Cambridge, MA: MIT Press.

Altres referències consultades

Bermell, M. (2002). Estrategias educativas de la expresión musical y movimiento en la formación del profesorado. *Música y Educación*, 52, 99-116.

— (2004). Bases de la investigación musical. *Música y Educación*, 60, 109-123.

Per citar aquest article:

Miralles, M. (2019). La pràctica musical a l'ESO. El cas de cinc escoles concertades de Barcelona. *Revista Catalana de Pedagogia*, 16, 241-251.

Publicat a <http://www.publicacions.iec.cat>